

“มณีพลอยร้อยแสง”

ฉายชัดพระอัจฉริยภาพนักปราชญ์

นันทา ขุนภักดี*

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นพระราชธิดาองค์ที่ ๓ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ทรงพระราชสมภพเมื่อวันเสาร์ที่ ๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๘ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต ทรงพระนามว่าสมเด็จ พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุภา กิติวัฒนาจุลโสภาคย์ ต่อมาเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม สถาปนาให้ดำรงพระอิสริยยศและพระอิสริยยศักดิ์เป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหจักรสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเริ่มการศึกษาระดับอนุบาลที่โรงเรียนจิตรลดา และทรงศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ปีการศึกษา ๒๕๑๙ ทรงได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง และทรงได้รับพระราชทานรางวัลเหรียญทองในฐานะที่ทรงสอบได้ที่ ๑ สาขาวิชาประวัติศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๒๒ ทรงได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาารึกภาษาตะวันออก จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๒๔ ทรงได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลีสันสกฤต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๒๘ ทรงได้รับพระราชทานปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขา

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

พัฒนศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร โดยทรงทำวิทยานิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้ จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท และการพัฒนานวัตกรรมการเสริมทักษะการเรียนรู้การสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หลังจากนั้นพระองค์ยังทรงมุ่งศึกษาต่อทางด้านการบริหารการศึกษา ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกสาขาหนึ่ง ทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพระองค์แรกแห่งมหากัริบรมราชวงศ์ที่ทรงเป็น “บัณฑิต” ในหลาย ๆ สาขาวิชา

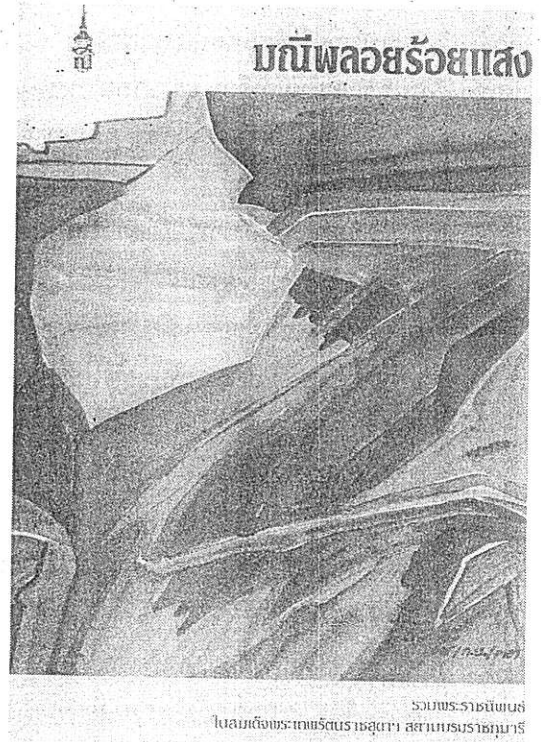
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นอกจากจะทรงเป็นนักอ่านแล้วยังทรงเป็นนักเขียนอีกด้วย ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือไว้มากมายหลายเล่ม และบทความมากมายเรื่อง นับเฉพาะพระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวที่ทรงขึ้นหลังจากเสด็จพระราชดำเนินเยือน ประเทศต่าง ๆ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๔-๒๕๓๓ มีถึง ๑๑ เรื่องด้วยกัน ได้แก่ ย่ำแดนมังกร ชมช่อมาลดี ทิวหน้องใจ สิงคโปร์สัญจรไทยเที่ยวพม่าทัศนะจากอินเดีย โรมันสัญจรปริศนาดวงดาว ดินฟ้าใส เบิ่งบ่ทันเบิ่งป่หมด และมุ่งไกลในรอยทราย ไม่นับรวมพระราชนิพนธ์ “เล่าเรื่องเมืองฝรั่ง” ที่ทรงเล่าพระราชทานแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัด ธนาคารไทยพาณิชย์อัญเชิญกระแสพระราชดำรัสมาพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี ๒๕๒๓ และ “บุหงารำไป” ที่ทรงเขียนประกอบนิทรรศการ ศิลปวัฒนธรรมอินโดนีเซีย (และทรงขยายความหนังสือชมช่อมาลดี) เพื่อแนะนำผู้ชมนิทรรศการ

การได้มีภูมิหลังเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมอินโดนีเซียอย่างคร่าว ๆ เมื่อปี ๒๕๒๔ นอกจากนี้ยังมีบทพระราชนิพนธ์นิทานเรื่อง แก้วจอมแก่น และแก้วจอมชน บทพระราชนิพนธ์แปลเรื่อง ขบวนการนกยางเขน บทพระราชนิพนธ์ ร้อยกรอง ได้แก่ พุทธศาสนสุภาษิตคำโคลงและคำฉันท์ดุขฎิสังเวยและกาพย์ขับไม้

ไม่เพียงแต่เท่านั้นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารียังได้ทรงพระราชนิพนธ์บทความต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น เรื่องเกี่ยวกับแม่ ชาติ ศาสนาและประเพณี ประวัติศาสตร์ ภาษาและวรรณคดี สารคดี ดนตรี ปกิณกะ วรรณกรรมร้อยกรองทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ธนาการกรุงเทพ จำกัด ได้จัดพิมพ์รวมเล่มน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายเนื่องในโอกาสวันพระราชสมภพ พุทธศักราช ๒๕๒๑ ให้ชื่อว่าเฉลิมพระเกียรติและรวมพระราชนิพนธ์ (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๒๐) ตามที่กล่าวมาจะสังเกตเห็นได้ว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือและบทความไว้อย่างมากมายเวลาที่ทรงใช้ในการทรงพระอักษรนั้นรับสั่งว่า “ใช้เวลาทั้งวันตรงที่เป็นช่อง ๆ บางทีก็ตื่นมาตอนเช้า พักนี้ค่อนข้างจะพิถีพิถันเรื่องการศึกษา ก็เลยขอมดนตรีน้อยลง แต่ก่อนชอบตื่นขึ้นมาตี ๕ มาไล่ระนาด ตอนหลังระนาดก็ไม่ค่อยได้ไล่ ตื่นขึ้นมาอ่านหนังสือเขียนหนังสือบ้าง แล้วก็นั่งรถและตอนกลางคืน” เทคโนโลยีที่ทรงใช้ในการเขียนคือเครื่องคอมพิวเตอร์โดยทรงใช้เฉพาะเวิร์ดโปรเซสเซอร์เท่านั้น ทรงชี้แจงว่าบุคคลที่ทรงเห็นว่าเป็นครูของงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์นั้น ได้แก่

ที่มากที่สุดน่าจะเป็นคุณครูกำชัยทองหล่อ ที่สอนตั้งแต่สมัยอยู่โรงเรียนจิตรลดา สอนตั้งแต่ ชั้นประถมปีที่ ๔ จนถึงชั้นจบมัธยม จนถึงตอน อยู่มหาวิทยาลัยแล้วก็ยังไปเรียนพิเศษ และตอน ปิดเทอมท่านก็มาค้างอยู่ด้วยเลยสอนกันอยู่ทุกวัน จนกระทั่งอาจารย์เป็นอัมพาต พูดแล้วคนอื่นฟัง ไม่รู้เรื่อง ก็ยังฟังรู้เรื่องเพราะชินกัน สอนจน ก่อนจะเสียท่านก็ยังสอนอยู่ เป็นคนที่วางกฎ วางหลักต่าง ๆ ไว้มาก ซึ่งต่อมาโตขึ้นมานี้ก็ แหวกกฎอาจารย์กำชัยอยู่บ้าง อาจารย์กำชัยก็ ป่นว่า โตขึ้นแล้วเขียนหนังสือสู้เป็นเด็ก ๆ ไม่ได้

ในมหามงคลวโรกาสที่สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญ พระชนมายุสามรอบ พสกนิกรชาวไทยทั่วประเทศ ได้จัดพิธีเฉลิมพระเกียรติถวายชัยมงคลด้วย จงรักภักดีกันอย่างถ้วนหน้า สถาบันต่าง ๆ ทั้ง ภาครัฐและเอกชนต่างจัดนิทรรศการเกิดพระ เกียรติและโครงการต่าง ๆ มากมายถวายเป็น พระราชกุศลและราชสักการะ เสียงสรรเสริญ แซ่ซ้องดังกระหึ่มกันไปทั่วประเทศ ในโอกาสนี้ บรรดาพระสหายชาวอักษรศาสตรบัณฑิตรุ่น ๔๑ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประสงค์จะถวาย “ของขวัญ” แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีด้วย จึงช่วยกันรวบรวม บทพระราชนิพนธ์ มาเรียงร้อยไว้อย่างหลากหลายให้ชื่อว่า มณีพลอยร้อยแสง ซึ่งเป็นผลงานพระราชนิพนธ์ทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อย กรองตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๐-๒๕๓๓ โดย สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้ถึง ๑๑ หมวดด้วยกัน รวมความยาวทั้งสิ้น ๖๗๑ หน้า ขนาดแปด หน้ายกพิเศษ มีพระฉายาลักษณ์และภาพฝีพระ หัตถ์การ์ตูนรูปคน รูปดอกไม้ ไม้ ไก่ ช้างและ กระต่ายที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาประกอบตามความ

เหมาะสม ทั้งนี้ไม่นับรวมพระฉายาลักษณ์แรก ประสูติกาล พระราชพิธีสมโภชสามวัน พระราช พิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ และพระฉายาลักษณ์ พระอิริยาบถต่าง ๆ แต่ทรงพระเยาว์จวบจน ปัจจุบันที่สุดชื่นแจ่มใส ซึ่งนำมาพิมพ์ประกอบ ไว้ในส่วนหน้าก่อนถึงบทพระราชนิพนธ์อีก จำนวน ๔๒ หน้า พิมพ์ด้วยกระดาษอาร์ตอย่างดี การพิสูจน์อักษรมีผิดพลาดน้อยมาก เป็นต้นว่า เทอด สะแสง และสับเพร่า (คำที่ถูกต้องควรเป็น เกิด สดแสง และสะเพร่า) พระนามาภิไธยที่ทรง ใช้ในบทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ได้แก่ สิริินทร น้อย หนูน้อยจิตรลดารุ่น ๓ สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ และทรงใช้พระนามาภิไธยแฝงว่า “ก๊อนหิน” ในบทความ “เรื่องจากเมืองอิสราเอล” ตัวเล่มเป็นปกแข็งเงินทอง มีพระนามาภิไธยย่อ อยู่เหนือชื่อมณีพลอยร้อยแสง มีปกหุ้มกระดาษ

อาร์ตประกอบภาพฝีพระหัตถ์สีน้ำสดสีอีกต่างหาก พิมพ์ครั้งแรกเมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๓๓ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม ราคาเล่มละ ๕๐๐ บาท นับว่าจำหน่ายแล้วได้ไม่คุ้มทุน ที่จริงแล้วควรจะต่อจำหน่ายเล่มละ ๘๐๐ บาท แต่อย่างไรก็ตามเมื่อประกาศเผยแพร่ไปแล้ว คณะกรรมการ ที่ปรึกษาและคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ ผู้จัดทำมติพลอยร้อยแสงยังคงยืนราคาเดิม ทั้งนี้เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และเงินรายได้ทั้งหมดจะนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีโดยไม่หักค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย

เนื้อหาในมติพลอยร้อยแสงทั้ง ๑๑ หมวดนั้นอาจกล่าวได้ว่า หมวดกลั่นแสงกลอนกานท์ (หน้า ๑-๑๘๓) แสดงพระปรีชาญาณเชิงวรรณศิลป์รอบด้านให้ปรากฏทรงสืบทอดความไพเราะในวรรณศิลป์ไทยไว้อย่างดีเลิศ แสดงให้เห็นวิวัฒนาการด้านลีลาการวิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นตั้งแต่บทกวีนิพนธ์ขนาดสั้นที่เป็นเพียงแบบฝึกหัดเมื่อครั้งที่ทรงเพิ่งเริ่มเรียนการประพันธ์ร้อยกรอง เช่น ดอกไม้ สายน้ำ และหวนคิด เป็นต้น มาจนถึงบทกวีนิพนธ์ขนาดยาวที่มีอรรถาธิบายทางวรรณศิลป์สูงส่งดังปรากฏในคำฉันท์ดุขุขีสังเวจและกาพย์ขับไม้และฉบับต่าง ๆ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๖๒ บท และทรงสักร่วมกับผู้อื่นอีกสี่เรื่อง เสียงพินเสียงเลื่อนเสียงเอื้อนเสียงขับ (หน้า ๑๘๕-๒๕๐) แสดงพระปรีชาสามารถของความเป็นกวี นักวรรณคดี นักร้อง และนักดนตรีที่ผสมผสานกันอย่างเป็นเอก ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทร้องเพลงไทยพระราชทานให้บุคคลต่าง ๆ นำไปร้องส่งในการบรรเลงดนตรีไทยได้อย่างไพเราะ

งดงามถึง ๓๘ บทด้วยกัน *เรียงร้อยถ้อยดนตรี* (หน้า ๒๕๑-๓๐๐) เป็นบทความที่ทรงเล่าถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับดนตรีไทยที่ทรงเคยร่วมในประเพณีราชสำนักหลายอย่าง ทรงตั้งข้อสังเกตและทรงเสนอแนะวิธีการเรียนดนตรีไทย ข้อควรปฏิบัติในการจัดตั้งพิพิธภัณฑเครื่องดนตรีไทย การให้ความรู้เรื่องการใช้ดนตรีไทยช่วยรักษาโรค และความรู้เรื่องเพลงลูกทุ่งกับเพลงไทยที่ว่าเพลงลูกทุ่งหลายเพลงมีที่มาจากเพลงไทยอันเป็นการประสานอดีตกับปัจจุบันให้ดูมีความต่อเนื่องกัน

ชวนคิดพิจิตรภาษา (หน้า ๓๐๓-๓๕๙) เป็นบทความวิชาการทางภาษาและวรรณคดี เรื่องการใช้สรรพนาม วิเคราะห์คำอธิบายเรื่องนามกิตก์ ในไวยากรณ์บาลี และทุกข์ของชาวนาในบทกวี รวมทั้งบทอภิปรายเรื่องภาษาไทยกับคนไทย แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นปราชญ์ผู้สามารถถ่ายทอดความรู้ทางอักษรศาสตร์ได้อย่างประณีตลึกซึ้งทรงมีพระปรีชาสามารถเป็นหลักและผู้ชี้แนะทางปัญญาแก่ผู้ใฝ่รู้ในศาสตร์อันทรงคุณค่าได้ *น่านาโวหาร* (หน้า ๓๖๓-๓๗๕) เป็นการแสดงให้เห็นถึงการที่ทรงได้รับการฝึกฝนทั้งในด้านศาสตร์และศิลป์ทางอักษรศาสตร์อย่างสมบูรณ์งดงาม สะท้อนให้เห็นถึงน้ำพระทัยอันละเอียดอ่อนมั่นคง และพระอุดมคติในการใช้ชีวิตให้ทรงคุณค่า ไม่ปล่อยปละละเลยแม้ในเรื่องเล็กน้อย *คำขานไพรัช* (หน้า ๓๗๓-๓๘๘) เป็นพระราชนิพนธ์ภาษาอังกฤษขนาดสั้น แสดงถึงพระปรีชาสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ คุณสมบัติเด่นที่สุดคงจะเป็นการแสดงออกด้านจินตนาการ อารมณ์ขัน และความละเอียดอ่อนในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว

สมบัติภูมิปัญญา (หน้า ๓๘๙-๔๙๘) เป็น ปาฐกถาและพระราชดำรัสที่ทรงบรรยายระหว่าง พุทธศักราช ๒๕๒๖-๒๕๓๒ รวมเก้าเรื่องเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์หนึ่งเรื่อง การศึกษากับการพัฒนา สองเรื่อง อาหารและโภชนาการสี่เรื่อง การใช้ ข้อมูลดาวเทียมหนึ่งเรื่อง และภารกิจของสภา ภาษาไทยอีกหนึ่งเรื่อง ปาฐกถาเหล่านี้เป็นประ จักษ์พยานอย่างดีถึงพระราชปณิธานอันแน่วแน่ มั่นคง น้ำพระทัยอันเปี่ยมไปด้วยพระเมตตา พระวิริยอุตสาหะ และความสนพระทัยใน ความรู้ทางวิชาการ ธาราความคิด (หน้า ๔๙๙-๕๗๗) เป็นสารคดีที่ศึกษาหาเรื่องพระราช นิพนธ์เกี่ยวกับประสบการณ์ที่โรงเรียนจิตรลดา และพระราชนิพนธ์สารคดีค้นคว้าเรื่องพระ บรมรูปรัชกาลที่ ๑-๔ ในปราสาทพระเทพบิดร ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ร่วมกับนายประพจน์ อัครวิรุฬหการ เป็นพระราชนิพนธ์ที่มีเนื้อหา หลากหลายแตกต่างกัน แต่ก็มีเอกภาพแสดงให้เห็นถึงพระวิริยอุตสาหะอันมั่นคงในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ อยู่เป็นนิจ ทรงใฝ่พระทัย ในเรื่องการศึกษา การพัฒนาประเทศ การรักษา ของเก่าอันดีงามและการปรับใช้ของใหม่ให้รับกับ พื้นฐานที่มีอยู่เดิมเพื่อการสร้างสรรค์พัฒนาอัน ต่อเนื่องมั่นคง มิใช่การก้าวกระโดดอย่างไร้ราก ฐาน หรือการนิ่งอยู่กับที่ นิติศบรณว (หน้า ๕๗๙-๖๐๑) เป็นพระราชนิพนธ์ค่านำ จำนวน ๑๙ เรื่อง ที่พระราชทานแก่บุคคลและกลุ่มบุคคล ต่างวาระกันตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๐-๒๕๓๓ พระราชนิพนธ์ค่านำเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความ สนพระทัยส่วนพระองค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน เรื่องวรรณกรรมสำหรับเด็ก สภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์

และการศึกษา นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นพระ ราชภารกิจด้านต่าง ๆ เช่น สภาภาษาจัดงานด้าน สหกรณ์ และการพัฒนาชนบท เป็นต้น แม้ว่า พระราชนิพนธ์ค่านำจะมีขนาดสั้นแต่ก็ทรงสอดแทรกข้อคิดต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ไว้เสมอ

สารจากใจ (หน้า ๖๐๓-๖๑๕) เป็นภาพ การ์ตูนฝีพระหัตถ์ที่ปรากฏตามสมุดแบบฝึกหัด สมุดจดงาน และสมุดบันทึกต่าง ๆ ทรงวาดเพื่อ ความเพลิดเพลิน หรือทรงวาดตามจินตนาการ หรือจากสิ่งที่ได้ทรงพบเห็นมา แต่ก็มีความภาพที่ มีความสำคัญมาก เป็น “สารจากใจ” ถ่ายทอด ความรู้สึกอันไม่อาจพรรณนาด้วยภาพอื่นได้ นั่น คือ “ภาพกระต่ายเล่นดนตรีกับช้างน้อย” (หน้า ๖๐๖-๖๐๗) ซึ่งทรงวาดถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ ครบ ๖๐ พรรษา มาลัยปตินกะ (หน้า ๖๑๗-๖๓๑) เป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงขึ้นระหว่างพุทธ ศักราช ๒๕๑๕-๒๕๓๓ มีเรื่องสั้นสองเรื่อง เกร็ด ประสพการณ์หาเรื่อง บทวิทยุหนึ่งเรื่อง และบท สัมภาษณ์หนึ่งเรื่อง เรื่องสั้นเรื่องแรกทรงเน้นคติ ธรรมทางพุทธศาสนาที่ว่า “บุคคลย่อมเป็น ทายาทของกรรมที่ตนได้ก่อขึ้น” โดยมีคำถาม อันน่าคิดทิ้งไว้ท้ายเรื่องว่า “ผู้กระทำความบาปย่อม ได้รับผลบาปที่ตนก่อไว้ แต่สำหรับผู้รู้สำนึกผิด บาปจะลดหย่อนลงบ้างไหม หรือมันหายไปเสีย แล้ว” ส่วนเรื่องที่สองทรงเน้นเรื่องความสำคัญ ของเพื่อน การไม่มองข้ามสิ่งเล็กน้อยในชีวิต รวมทั้งการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจและสังคม โดย ส่วนรวมอย่างน่าสนใจสำหรับเกร็ดประสพการณ์ ทรงเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่ทรงพบเห็นที่โรงเรียน จิตรลดา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา วิทยาลัย และโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

บทวิทยุเป็นเรื่องเกี่ยวกับวันสงกรานต์และพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ บทสุดท้ายเป็นบทสัมภาษณ์พระราชทานแก่สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาช่วยเหลือราษฎรในชนบทเรียกย่อ ๆ ว่า สน.กปร.

หากพิจารณาเนื้อหาในมณีนีพลอยุธยาแสงแล้ว จะเห็นว่ามีหลากหลายกว้างขวางแตกต่างกันไป อันอาจบ่งชี้ให้เห็นถึงความสนพระทัยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่เคยมีพระราชประสงค์จะทรงศึกษาวิชาการหลาย ๆ ด้านดังที่เคยตรัสเล่าไว้ตอนหนึ่ง (หน้า ๓๖๕) มีความว่า

ข้าพเจ้าสนใจในวิชาที่เกี่ยวกับภาษาไทย และภาษาต่างประเทศต่าง ๆ จึงคิดจะเข้าเรียนในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งสอนภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่ข้าพเจ้าชอบ หรือไม่ก็คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร หรือคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิชาเหล่านี้เป็นวิชาที่ข้าพเจ้าชอบ และคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและประเทศชาติอย่างแท้จริง....

แต่เมื่อทรงมีโอกาสเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยได้จริง ๆ แล้ว กลับทรงตัดสินใจพระทัยเลือกเรียนวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาเอก เพราะทรงพิจารณาเห็นประโยชน์ของวิชาประวัติศาสตร์ (หน้า ๕๘๗) ดังนี้

ช่วยให้ผู้ศึกษาได้รู้จักใช้ความคิด รู้จักหาเหตุผลจากข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นการลับสมอง และทำให้ได้รับความรู้อันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสังคมสิ่งแวดล้อม ในแง่ประวัติศาสตร์

ศาสตร์มิได้ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่รวบรวมไว้เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับการศึกษาประเมินค่าของข้อมูลใหม่ ๆ (ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้อยู่เสมอ) รวมทั้งเป็นการคาดคะเนแนวโน้มในอนาคตด้วย

อย่างไรก็ตาม มิได้ทรงทอดทิ้งภาษาไทย ได้ทรงเลือกเรียนเป็นวิชาโท ทรงสนพระทัยวรรณคดีพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่มีกล่าวถึงดอกไม้ไทยไว้เป็นอันมาก ทรงมีความคิดเกี่ยวกับดอกไม้ไทยหลายประการ (หน้า ๕๙๓) ประการสำคัญโปรดที่จะเห็นบรรดาชาวไทยได้มีโอกาส “...เห็นความงามของดอกไม้ไทย ๆ มากขึ้น จะได้มีผู้ปลูกดอกไม้ไทย ๆ ไว้ประดับบ้านเรือน หรือให้ผู้อื่นเป็นของขวัญในโอกาสต่าง ๆ แทนดอกไม้ฝรั่ง เป็นการช่วยเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างดี”

นอกจากนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารียังโปรดวิชาภูมิศาสตร์มาแต่ทรงพระเยาว์ (หน้า ๔๕๗-๔๕๘) ทรงเคยเรียนวิชาภูมิศาสตร์และแผนที่ที่คณะอักษรศาสตร์และทรงศึกษาเพิ่มเติมเป็นพิเศษกับพระยาศัลวิธานนิเทศ ต่อมาจึงสนพระทัยเกี่ยวกับเทคโนโลยีการใช้ประโยชน์ข้อมูลดาวเทียม ทรงเรียนการใช้ภาพถ่ายทางอากาศในการทำแผนที่และการแปลภาพถ่าย ทรงอ่านหนังสือการสำรวจด้วยระยะทางไกลโดยใช้ภาพสัญญาณจากดาวเทียม (Remote Sensing) ทรงเข้าอบรมระยะสั้นสี่เดือน ที่สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย(AIT) เกี่ยวกับการดูแผนที่ สำรวจทรัพยากร และการดูภาพถ่ายทางดาวเทียม เมื่อปี ๒๕๒๗ และทรงกลับไปอบรมช่วงสั้นประมาณสามสัปดาห์อีกครั้งหนึ่ง เมื่อปี ๒๕๓๐ แล้วก็ทรงตกลงพระ

ท้ายที่จะทดลองทำ วิจัยเรื่องหนึ่ง* โดยทรงอธิบายว่า “...เพื่อความเข้าใจให้ดีขึ้น ถ้าไม่ได้ลงมือทำเอง หรือดูแต่สิ่งที่เขาอธิบาย ซึ่งส่วนมากจะใช้ตัวอย่างจากต่างประเทศมาอธิบายนั้นก็ไม่สามารถเข้าใจได้ดี...”

หนึ่ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเอาพระทัยใส่เกี่ยวกับดนตรีไทยอย่างจริงจัง รับสั่งว่าไม่ได้ทรงชอบตามเพื่อนเหมือนเด็กวัยรุ่นทั่วๆ ไปแต่ประการใด ดังนั้นจึงทรงมีความละเอียดรอบคอบไม่ทรงมองข้ามแม้เรื่องเล็กๆ น้อยๆ และทรงบอกให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบเพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป ดังที่ทรงเล่าพระราชทาน (หน้า๒๘๒) ว่า มีครูชั้นประถมคนหนึ่งสอนให้นักเรียนร้องเพลง “ราตรีประดับดาว” ซึ่งเป็นเพลงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเนื้อร้องตอนที่ว่า “หอมดอกกระดังงา” ครูให้นักเรียนจดว่า “หอมดอกจำปา” ทรงทราบว่ามีนักเรียนคนหนึ่งที่อยู่ในแวดวงดนตรีไทยได้ทักท้วงแล้ว แต่คงไม่ได้แก้ไขจึงทรงยุเด็กให้ร้องคราวต่อไปว่า “หอมดอกเยอบेरा” แต่นักเรียนคนนั้นไม่กล้า จะเห็นว่าทรงเล่าให้เห็นเป็นเรื่องสนุกๆ แต่แท้ที่จริงทรงเตือนผู้เกี่ยวข้องให้ระมัดระวังในการถ่ายทอดเนื้อเพลงให้ถูกต้องต่อไปด้วย

ในเรื่องการใช้คำไทยประเภทคำสรรพนาม (หน้า๔๔๔) ก็ทรงศึกษาอย่างลึกซึ้งต้องแท้ ทรงตั้งข้อสังเกตให้ชวนคิดถึง “ออกผู้อื่น” ไว้อย่างที่บางคนอาจจะไม่คำนึงถึงเลยก็ได้โดยเฉพาะคำว่า

“มัน” ดังนี้

....ตามหลักไวยากรณ์ คำนี้ใช้เรียกสัตว์หรือสิ่งของตรงกับคำว่า it ในภาษาอังกฤษ ถ้าใช้เรียกคน แต่ก่อนใช้เรียกคนที่เราเกลียดหรือถูกเหยียดหยาม สมัยนี้ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ เรียกเพื่อนสนิทก็ได้แสดงความรักเอ็นดู อีกอย่างหนึ่งหลายคนชอบเรียกชาวต่างประเทศใช้คำแทนว่ามัน เช่น ฝรั่งเศสมันดี ไม่ได้แสดงความเกลียดชังแต่เป็นการติดปาก ถ้าฝรั่งทราบว่าคนไทยเรียกเขาว่า it จะมีความรู้สึกอย่างไรก็ไม่ทราบ

การที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงมีความรอบรู้ ทรงมีพระปรีชา ทั้งนี้ก็เพราะทรงหมั่นศึกษา ทรงหมั่นคิดพิจารณาวิวินิจฉัยไตร่ตรองทุก ๆ เรื่องที่ทรงพบ พระองค์จะทรงฟังหรืออ่าน ทรงคิด ทรงถาม และทรงเขียนหรือจดบันทึกอยู่ตลอดเวลา อาจกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงปฏิบัติตามหลักหัวใจนักปราชญ์ “สุ จิ ปุ ลิ” เสมอมา ดังจะสังเกตได้จากที่ทรงมีพระราชดำรัสหรือพระราชกระแสไว้ในที่ต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า

“....การได้เข้าไปในพื้นที่ต่าง ๆ เห็นภูมิประเทศแปลกๆ ได้ฟังเรื่องราวชีวิตหลายรูปแบบจากคนเป็นพื้นเป็นหมิ่นเป็นบทเรียนที่มีคุณค่ายิ่งกว่าตำราเรียนเล่มใดจะฟังบันทึกไว้ได้ ขณะเดียวกันก็วางแผนดำเนินชีวิตให้ฉันด้วย” (หน้า๖๖๑) เกี่ยวกับเรื่องการอ่านได้รับสั่งว่า ทรงประทับใจเมื่อได้อ่านหนังสือชีวประวัติของผู้ที่มีความสามารถฟันฝ่าอุปสรรค จนประสบความสำเร็จ

*งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาความถูกต้องของแผนที่การใช้ที่ดินจากภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูง ซึ่งจำแนกโดยคอมพิวเตอร์บริเวณจังหวัดนครราชสีมา” ทรงได้รับรางวัลผลงานวิจัยดีเยี่ยม ในกลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพและคณิตศาสตร์ ประจำปี ๒๕๓๓ เป็นเงิน ๒๕,๐๐๐ บาท พร้อมทั้งประกาศนียบัตรเกียรตินิยมวิจัยของพระองค์จากสภาวิจัยแห่งชาติ

ในชีวิตมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ โดยเฉพาะประวัติของศาสตราจารย์บุกเกอร์ ที. วอชิงตัน และศาสตราจารย์ ดร.ยอร์ช วอชิงตัน คาร์เวอร์ ถึงกับมีพระราชประสงค์จะให้บรรดาเยาวชนไทยได้อ่านกันอย่างแพร่หลายด้วยทรงเห็นว่าปัจจุบัน “...โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนมักจะได้อ่านแต่หนังสือเพื่อฝัน ประเภทที่นางเอกยากจนแต่ผิวดำได้พบกับพระเอกซึ่งร่ำรวยได้แต่งงานกัน และอยู่ด้วยความร่ำรวยโดยไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้อย่างถูกวิธี...” (หน้า๕๑๖-๕๑๗) หรือเมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมหมู่บ้านในชนบท ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กขาดอาหาร ขณะเดียวกันได้ทรงสังเกตว่า ส่วนมากทุกบ้าน จะเลี้ยงแพะกัน จึงรับสั่งถามชาวบ้านว่า “...ให้ลูกกินนมแพะนี้หรือเปล่า เพราะว่านมแพะนี้ดีมีคุณค่าทางอาหาร...” และทรงเล่าต่อไปว่า บรรดาชาวบ้านมองดูพระองค์ประหนึ่งว่า ช่างโง่จริง ช่างแย่งจริง เพราะทูลตอบว่า “...นมแพะมันก็ต้องสำหรับลูกแพะกินสิ ลูกคนจะไปกินยังงี้...” ทรงชี้แจงว่าชาวบ้านพูดถูก เพราะว่าแพะพวกนั้นเป็นแพะพื้นเมือง มีนมเฉพาะให้ลูกแพะกินก็หมดแล้ว จึงทรงทดลองนำแพะพันธุ์ต่างประเทศมาผสมกับแพะพันธุ์พื้นเมืองแล้วทรงแจกออกไป พร้อมทั้งทรงสอนเรื่องการรีดนมแพะและทดลองเสวยในศูนย์เด็กก่อนเพื่อสร้างความนิยม แล้วเสด็จไปเสวยในหมู่บ้านเป็นการสาธิตให้ชาวบ้านเห็นรับสั่งว่า “...รู้สึกว่าเป็นที่สนใจดี นี่ก็พยายามทำให้อาหารที่ว่ามีประโยชน์ขึ้นในท้องถิ่น”(หน้า ๔๐๕) นับเป็นผลสืบเนื่องจากพระราชดำริสถามชาวบ้านแล้วเกิดเป็นโครงการในพระราชดำริของพระองค์ที่ดำเนินงานสืบเนื่องต่อมาตราប់ปัจจุบัน

นอกจากนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งทั่วไปว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีโปรดการเขียนหรือการจดบันทึกตลอดเวลาที่ทรงมีโอกาสกระทำได้ ดังจะสังเกตเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินเยือนแห่งใด จะทรงมีสมุดบันทึกพร้อมปากกาติดพระองค์เสมอ เพื่อทรงจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทรงพบเห็น เคยได้ยินบางคนตั้งคำถามว่า “ในเมื่อปัจจุบันเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามาก การบันทึกแถบเสียงหรือการบันทึกแถบภาพสามารถทำได้อย่างรวดเร็วฉับไว ทำไม “สมเด็จพระเจ้าฟ้าไทย” พระองค์นี้จึงไม่ทรงนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ยังทรงจดบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่นเคยไม่ทรงเปลี่ยนแปลงพระบุคลิกลักษณะด้านนี้เลย” ความจริงเจ้าหน้าที่ที่โดยเสด็จพระองค์คงทำหน้าที่บันทึกแถบเสียงและบันทึกแถบภาพกันพร้อมมูลอยู่แล้ว เพื่อใช้ประโยชน์ในทางราชการต่อไป แต่สำหรับส่วนพระองค์คงจะตรัสตอบได้ดีว่า “การเปิดอ่านทบทวนจากสมุดบันทึกย่อมง่ายกว่ารวดเร็วกว่าจะไปเปิดแถบเสียงฟังหรือเปิดแถบภาพดู หรือกว่าจะหาพบสิ่งที่ต้องการฟังหรือต้องการชมอาจจะหมดอารมณ์เสียก่อนที่จะศึกษาต่อไปก็ได้”

อย่างไรก็ตาม ภาพที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจดบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นภาพที่คนไทยเห็นจนชินตาเสียแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่า ทรงเป็น “สมเด็จพระเจ้าฟ้า” เพียงพระองค์เดียวในโลกเท่านั้นที่ทรงกระทำเช่นนี้ ด้วยทรงมีความเห็นว่า การบันทึกเหตุการณ์บางอย่างเอาไว้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลรุ่นหลังที่จะได้ศึกษา ช่วยให้ทวนเวลาที่จะต้อง “ค้นหา” หรือ “แสวงหา” คุณความดี

โดยไม่ต้องเสียเวลา “ทดลอง” นับเป็นการย่นระยะทางไปสู่ความสำเร็จได้ (หน้า ๖๓๔) และเมื่อพระองค์ทรงเป็น “สมเด็จพระอาจารย์” ประจำโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าก็ทรงเขียนเอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ถึงแม้จะทรงได้ยินผู้อื่นกล่าวว่า การสอนโดยแจกเอกสารนั้นเป็นการทำให้นักเรียนหลับเพราะไม่ต้องจดก็ตาม แต่ทรงเห็นว่าควรเตรียมให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ (หน้า ๖๖๔)

สิ่งสำคัญที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ คือพระราชหัตถ์ขณะที่ทรงคุณค่าสูงพระราชทานให้แก่ผู้อ่านเสมอมิได้ขาด อาทิ

ข้อคิดสุดท้ายของข้าพเจ้าเกี่ยวกับหนังสือ นิสิตอักษรศาสตร์ คือ ข้อคิดเกี่ยวกับหนังสือ ธรรมะ นิสิตคณะอักษรศาสตร์ ก็เป็นบุคคลที่ต้องใช้ชีวิตในสังคมมนุษย์อันเต็มไปด้วยความวุ่นวาย หนังสือธรรมะหรือหนังสือที่เกี่ยวกับศาสนาที่ตนนับถือ จะเป็นพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา หรือศาสนาอิสลามก็ได้ “หนังสือพระ” เหล่านี้ เปรียบเหมือนยาระงับประสาท ช่วยให้คนมีจิตใจผ่องใส มีกำลังใจสู้กับความทุกข์ในโลก การอ่านหนังสือธรรมะสลับกับหนังสือประเภทอื่น ๆ นี้ ข้าพเจ้าเคยใช้ได้ผลดีและผลสมบูรณ์อย่างยิ่ง.... (หน้า ๓๗๔-๓๗๕)

หรือทรงมีข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ว่าควรจะได้ศึกษาเรื่องราวในอดีตเพราะเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า

....คนแต่ก่อนเขาทำอะไร จึงทำให้กิจการต่าง ๆ ก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบันนี้ อย่างปัจจุบันเรามีของบางอย่างในชีวิตประจำวันจนกระทั่งเลยต่อการที่จะคิดว่า สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร กว่าจะเกิดขึ้น มีปัญหาอุปสรรคเรื่องราวมากมาย เราบันทึกว่า เราพัฒนาสมัยนี้พัฒนาไม่ขึ้น คนไม่ตี คนมันร้าย แม้ว่าสมัยก่อน

หรือทุก ๆ สมัยก็มีปัญหาเหมือนกันหมด แล้วเขาแก้ไขอย่างไร.... งานพัฒนาเป็นงานระยะยาว ชีวิตของคนหนึ่งก็ทำไม่เสร็จ ต้องช่วยกันทำไปแต่ละช่วง คนใหม่ก็ต้องฟังจากคนเก่า.... (หน้า ๔๗๑-๔๗๒)

แม้เนื้อหาเรื่องราวในมติพลอยร้อยแสง จะมีเป็นจำนวนมากหลากหลายแนว อีกทั้งยังเป็นหนังสือเล่มโตและค่อนข้างหนัก แต่หากได้ติดตามอ่านไปตลอดทุกเรื่อง จะได้รับความรู้และเกร็ดประวัติต่าง ๆ เพิ่มเติมอย่างสนุกสนานน่าสนใจตลอดทั้งเล่ม เรื่องที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษก็เป็นเรื่องที่มีมุมมองล้อเลียนสังคมได้น่าขันดี โดยเฉพาะเรื่อง Advertisement for slimming pills (หน้า ๓๔๑) เป็นต้น ในบทพระราช นิพนธ์ทุกเรื่องทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง จะทรงใช้ภาษาเรียบง่าย ภาษาทันสมัย และมีอารมณ์ขัน บางแห่งทรงใช้สุภาษิตคำพังเพย และสำนวนเปรียบเทียบที่คมคาย หากจำเป็นก็ทรงใช้คำภาษาต่างประเทศบ้าง ดังจะยกตัวอย่างพอเป็นสังเขปดังนี้ ทรงใช้ภาษาเรียบง่ายเมื่อทรงต้องการสื่อสารกับเด็ก ๆ ในประเทศจีน (หน้า ๕๔๔) ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ค่านานหนังสือแก้วจอมแก่น ฉบับแปลภาษาจีน ความว่า

เพื่อนชาวจีนเล็ก ๆ ของฉัน

ฉันเป็นคนไทย ฉันอยู่กับพ่อแม่ ฉันมีพี่น้องญาติ ครู และเพื่อน ๆ พ่อแม่ฉันทำงาน ตอนเล็ก ๆ ตัวฉัน พี่ ๆ น้อง ๆ และเพื่อน ไปโรงเรียนทุกวัน เรากลับบ้านเป็นเวลา ถึงบ้านก็ทำการบ้าน แล้วช่วยพ่อแม่ทำงาน พวกเราเด็ก ๆ ชอบเล่นกันที่บ้านและที่โรงเรียน ชีวิตเราสนุกสนาน น่าสนใจ ฉันเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ทุกวัน พ่อแม่สอนเรา ว่าให้ขยันเรียน เพราะเมื่อโตขึ้น เราทุกคนต้องทำงาน

สร้างสรรค์ชาติ ทำตนเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

เดี๋ยวนั้นฉันโตแล้ว ได้เห็นชีวิตกว้างขวางขึ้น
ฉันเคยเที่ยวเมืองจีน : ได้รู้จักเพื่อนชาวจีนหลาย
คน จึงดีใจมากที่มีผู้แปลนิทานประสบการณ์ชีวิต
วัยเด็ก ที่ฉันเล่าให้น้อง ๆ ชาวไทยฟัง เป็นภาษา
จีน ให้เด็กจีนได้รู้จักเด็กไทย เพื่อให้มิตรภาพ
ระหว่างประเทศของเรายั่งยืน

ด้วยความรักและปรารถนาดี

พ.ศ. ๒๕๒๖

ทรงใช้ภาษาที่ทันสมัย เช่น “ตัวอย่างในเรื่องของ
การบริการประชาชนของสถาบันการศึกษามีอยู่
มากมาย... โยงไปโยงมาที่พูดถึงเรื่องบูรณาการ
จะต้องมีทุกสิ่งทุกอย่างให้ ซึ่งสมัยนี้เขาเรียกว่า
ครบวงจร...” (หน้า ๔๓๙) ทรงใช้ภาษาอย่าง
มีอารมณ์ขันเมื่อทรงบรรยายเป็นภาษาร้อยแก้ว
กล่าวถึงประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ทรงเคยพบ
(หน้า ๖๖๒-๖๖๓) ดังนี้

....เรื่องในจุฬายังมีอีกมากมาย จะให้เล่าก็
คงเล่าไม่ถูก หรือจะต้องพาดพิงถึงใครต่อใครอีก
เยอะเยอะ ไม่แน่ว่าผู้ที่ถูกกล่าวถึงจะพอใจหรือไม่
ถึงแม้จะใช้นามแฝงสมมติชื่อก็คงจะจำกันได้
เรื่องเยอะ เพราะพวกเราล้วนมีปัญหาและก่อ
ปัญหาเหมือนกันด้วยสิ่งแวดล้อมบังคับ (สังเกต
ดูซิ เวลาจะเขียนโครงการอะไรกัน ต้องเริ่มต้น
ด้วยอุปสรรคและปัญหา เราก็เลยอยู่ในแวดวง
ปัญหากันไปหมด)

หรือเมื่อทรงบรรยายเป็นภาษาร้องกรองก็ทรง
ใช้ภาษาอย่างมีอารมณ์ขันและสนุกสนานได้ไม่
แพ้กัน เป็นต้นว่า

ไข่เค็มไข่ลวกทั้ง	ไข่หวาน
กับไข่ต้มสุกนาน	เยี่ยวม้า
ไข่ตุ๋นรสเยี่ยมปาน	รสทิพย์
ไข่ไก่โอ้เอี่ยมอ่า	อร่อยแถมอยากกิน

(หน้า ๔๑)

บางแห่งทรงนำสุภาษิตที่เป็นที่รู้จักกันดีมา
แทรกไว้ในงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ได้
อย่างเหมาะสม เช่น “...เรื่องการศึกษานี้เป็น
เรื่องที่น่าได้ว่าสำคัญในสังคมไทยมาก เพราะว่า
เราถือว่าการเรียนการสอนการศึกษานี้มีค่า
จนมีคำพูดเช่นว่า รู้อะไรไม่รู้รู้วิชา เป็นต้น...”
(หน้า ๔๔๙) หรือบางแห่งก็ทรงนำคำพังเพยมา
ใช้เมื่อทรงกล่าวถึงการทำสิ่งที่ได้แก่ตามว่า
ควรทดลองทำดูให้ปรากฏผลดีเสียก่อนจึงค่อย
บอกผู้ใหญ่ให้รับทราบ หากไม่มีความรู้อะไรเลย
แล้วไปบอกผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่ร่วมด้วย ก็จะกลายเป็น
“...คบเด็กสร้างบ้านและเด็กก็เสียคนด้วยเพราะ
ว่ากลายเป็นคนทำอะไรแล้วไม่มีหลักเกณฑ์มันคง
ก็ถูกว่า แล้วก็ตอนนี้อายุน้อย สงสัยต้องมีเวลา
ที่จะได้อยู่ในโลกนี้อีกนาน อยู่จนกลายเป็นคนที่
ไม่ได้รับการเชื่อถือมันแย่...” (หน้า ๔๔๙) บาง
แห่งทรงใช้สำนวนไทย เช่น “...ทางมหาวิทยาลัย
จัดงานนี้ขึ้นก็ถือว่าขออาสาพูดเป็นคนแรก จะ
พูดผิดพูดถูก นอกประเด็นในประเด็นอย่างไร
ทางมหาวิทยาลัยก็คงจะเอาปริญญาคืนไม่ได้แล้ว
อ้อยเข้าปากช้างแล้ว...” (หน้า ๔๒๕)

บางแห่งทรงใช้สำนวนเปรียบเทียบที่คมคาย
ชวนฟัง เช่น

...ในสมัยนั้น...เรียกว่ากรมคลอง ซึ่งต่อมา
ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เปลี่ยนเป็นกรมทตน้ำ แล้ว
ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ จึงเรียกว่ากรมชลประ
ทาน แปลเป็นศัพท์เพราะ ๆ แปลว่าการให้น้ำ
นั่นเอง ก็ถือว่าเหมือนกันทั้งนั้น จะว่าในสมัย
ก่อนไม่มีการชลประทานก็ได้...เคยนึกเปรียบ
เหมือนกันบอกว่า แม้พระพุทธเจ้าไม่ อุบัติขึ้น
มาในโลก ธรรมะก็มีอยู่ แม้จะไม่ได้เรียกว่า
ชลประทาน งานการทตน้ำ การให้น้ำแก่
ไร่นาก็มีอยู่... (หน้า ๔๖๔)

เมื่ออ่านมณีพลอยร้อยแสงจบลงจะประจักษ์อย่างแท้จริงว่า คุณค่าของรวมบทพระราชนิพนธ์เล่มนี้อยู่ที่พระราชทรงพระราชนิพนธ์ราชวินิจฉัยที่ทรงมีประสบการณ์ตรงต่อสิ่งต่างๆ แล้ว ทรงนำมาถ่ายทอดอย่างละเอียด ประณีตลึกซึ้งนั้นมีปรากฏอยู่ตลอดทั้งเล่มทีเดียว ดังเช่นในฐานที่พระองค์เป็นองค์อัครราชูปถัมภกมรดกฐานที่พระองค์เป็นอัครราชูปถัมภกมรดกวัฒนธรรมไทย เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยือนที่ใด ทอดพระเนตรเห็นสิ่งใดที่ดังามก็จะทรงจดบันทึก แล้วทรงนำมาถ่ายทอดพระราชทานพระราชทรงพระราชนิพนธ์ที่มีประโยชน์ เช่น เมื่อเสด็จ เยี่ยมวัดที่ญี่ปุ่นก็รับสั่งว่า “...เคยคิดว่าเด็กอนุบาลไปวัดจะรู้เรื่องอะไร ไปดูที่ญี่ปุ่นจึงเกิดความคิดว่าเราคงต้องการให้เด็กมีความรู้สึกผูกพันกับสถานที่ซึ่งเป็นสมบัติของชาติตั้งแต่เล็ก ๆ จะได้ช่วยกันรักษา...” (หน้า ๕๒๓-๕๒๔) หรือทรงเห็นว่าประเพณีต่างๆ ล้วนแต่มีคุณค่าต่อส่วนรวม ฉะนั้นควรจะรักษา “ค่า” ของประเพณีเอาไว้ (หน้า ๖๖๗) เป็นต้น อีกทั้งทรงพยายามส่งเสริมวิชาการต่าง ๆ และทรงส่งเสริมการอ่าน รับสั่งว่า “...ข้าพเจ้าเองก็จะพยายามศึกษาให้กว้างขวางอยู่เสมอ” (หน้า ๕๗๗)

แม้พระองค์จะเคยรับสั่งว่า “ในการค้นคว้าวิชาการต่างๆ ข้าพเจ้ามักต้องการทราบข้อมูลอย่างรวดเร็ว โดยไม่มีเวลาอ่านหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งให้จบเล่มได้ และใช้วิธีเปิดดูบรรณานุกรณคำท้ายเล่ม...” (หน้า ๖๐๑) หรือ “...พวกเพื่อนๆ คณะอักษรฯ ก็ช่วยงานหลายด้านในด้านให้ข้อมูลก็เป็นประโยชน์มาก อยากจะรู้อะไรก็ไม่ต้องอ่านหนังสือหรือเที่ยวหาหนังสือเอง ใช้ถาม

เพื่อนที่มีความชำนาญแต่ละอย่าง...” (หน้า ๖๕๙) ทั้งนี้ก็เนื่องจากพระองค์มีพระราชภารกิจมากมาย แม้กระนั้นพระองค์ก็มีพระวิริยะอุตสาหะเป็นเลิศที่จะทรงรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ที่สนพระทัยทรงทำความเข้าใจอย่างแตกฉานในเรื่องเหล่านั้น และทรงมีแง่มุมในการคิดที่เลิศคุณค่า แล้วทรงถ่ายทอดตลอดมาเป็นเวลา ๒๔ ปีแล้ว

สรุปได้ว่า รวมบทพระราชนิพนธ์มณีพลอยร้อยแสงสะท้อนหรือฉายให้เห็นชัดถึงพระอัจฉริยภาพที่ทรงเป็นนักปราชญ์หรือผู้มีปัญญารอบรู้โดยแท้ แม้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีจะเคยตรัสอย่างต่อมพระองค์ไว้ว่า “...ขอผู้อ่านจงให้อภัยด้วยข้าพเจ้ามิใช่นักปราชญ์รอบรู้ เป็นเพียงนักศึกษาผู้สนใจศิลปวิทยาการเท่านั้น” (หน้า ๕๙๓) ก็ตาม

ในวโรกาสอันเป็นมิ่งมหามงคลที่ทรงเจริญพระชนมายุครบสามรอบพระนักษัตร ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยคณาจารย์ ข้าราชการเจ้าหน้าที่และนักศึกษาคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ขอพระราชทานพระราชนุญาตน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายชัยมงคล ขอเดชาภาพแห่งคุณพระรัตนตรัย พระสยามเทวาธิราช และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากล และขอพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดอภิบาลบันดาลให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงประสบแต่ความเกษมสำราญ ทรงพระเจริญยังยืนนานด้วยจตุรพิธพรชัย มีพระอารมณแจ่มใสพร้อมที่จะประกอบพระราชกรณียกิจได้สำเร็จสมบูรณ์ เป็นที่เทิดทูนดำรงพระเกียรติ

ไพศาลไปทุกทิศานุทิศ สถิตเป็นพระมิ่งขวัญร่วม
เกล้าร่มกระหม่อมมวลพสกนิกรไทยไปนานๆ
ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

บรรณานุกรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิธีพระราชทานพระเกี้ยว
ทองคำแด่ผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น กรุงเทพ
มหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๑.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ.
มณีนพลอยร้อยแสง. กรุงเทพมหานคร : เจริญ
ทองการพิมพ์ (กิมโป้), ๒๕๓๓.

ปัญญา เจริญวงศ์. “พระเทพฯ ได้รางวัลวิจัยดีเยี่ยม ใช้
ดาวเทียมวิเคราะห์ที่ดินที่นราฯ.” ไทยรัฐ. ๒๗
กรกฎาคม ๒๕๓๓ : ๕.

ภาษาและหนังสือ ๒๒ : ๑ - ๒ ๔๐ บาท

โฆษณาครั้งแรกในไทย

จิตรภาษาของนาคะประทีป

การศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

ภาษาถิ่นในคำสอน

ปฏิวัติฝรั่งเศสกับวรรณกรรมบันลือโลก

อิทธิพลของงานวรรณกรรมต่อ

การปฏิวัติฝรั่งเศส

“โองการปิศาจ” กับเสรีภาพของนักเขียน

วรรณกรรมไซเวียตสมัยเลนิน

๑๙๑๗-๑๙๒๒

ศตวรรษพระสารประเสริฐ

บางทศนะเกี่ยวกับ ‘เทพมหาเปารยะ’

สมญาภิธานรามเกียรติ์

วรรณกรรมโอลิมปิกที่เกาหลี

ชื่อนี้ไม่มีในพจนานุกรม

เพราะสำเนียงส่อภาษา

สั่งซื้อในนาม นายสัญญาชัย สุวังบุตร ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
นครปฐม ๗๓๐๐๐ ตัวแลกเงินไปรษณีย์ ธนาณัติ สั่งจ่าย ป.ณ.หน้าพระลาน (กรุงเทพฯ)